

Bijlage C

Verslag non-response transgenderonderzoek 2015

Inhoud

Verslag non-response transgenderonderzoek 2015	1
1 Inleiding.....	3
2 Aanpak.....	4
3 Resultaten.....	4
3.1 Respons	4
3.2 Vertekening non-response.....	5
Voorspellen non-respons.....	5
Latente klassen	7
Verschillen in percentages.....	9
4 Conclusie.....	13
Implicaties	13
Literatuur.....	15

1 Inleiding

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) voert in de periode 2012-2015 een aantal onderzoeken uit op het terrein van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender (LHBT) personen in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), Directie Emancipatie (DE). Een van deze deelonderzoeken betreft het vervolgonderzoek op 'Worden Wie Je Bent' (WWJB'12, Keuzenkamp 2012). WWJB'12 was het eerste landelijke en grootschalige onderzoek naar de leefsituatie van transgender personen in Nederland. Dit onderzoek was daarmee uniek voor Nederland en ook internationaal bestaat er weinig kwantitatief onderzoek naar de leefsituatie van deze minderheidsgroep, terwijl er vanuit beleid, politiek en media wel steeds meer aandacht voor hen komt.

Uit het onderzoek WWJB'12 onder 459 transgenders kwam geen rooskleurig beeld naar voren. Veel transgenders hadden te maken met negatieve reacties uit hun omgeving en rapporteerden hoge niveaus van werkloosheid, eenzaamheid, psychische klachten en suïcidaliteit (Keuzenkamp 2012). Er is echter weinig bekend over wat hen kwetsbaar maakt en met welke transgenders het relatief goed of relatief slecht gaat - zeker niet vanuit een onderzoeksopzet waarmee deelnemers aan studies door de tijd heen gevolgd worden. Om het beleid vanuit de rijksoverheid op dit terrein beter vorm te geven en zicht te krijgen op de huidige situatie en om de risico- en beschermende factoren in kaart te brengen, gaf OCW het SCP de opdracht om de deelnemers die daarvoor in 2012 toestemming gaven (zie § Methode), nogmaals te benaderen. Dit longitudinale transgender onderzoek (LTM) dient twee onderzoeksvragen te beantwoorden:

- 1 In hoeverre de leefsituatie van deze groep transgenders anno 2015 veranderd qua sociaaleconomische positie (bijv. werk, inkomen), identiteit (bijv. gender identiteit, openheid over trans-zijn, transitiefase), beeldvorming (bijv. reacties van anderen, negatieve bejegening), sociale positie (bijv. vrienden, eenzaamheid of partnerstatus) en gezondheid (bijv. hulpbehoefte en hulpverlening, psychische problematiek, suïcidaliteit)?
- 2 Welke factoren hangen samen met een verbeterde of verslechterde situatie?

De in 2015 verzamelde data kunnen de bestaande vragen alleen beantwoorden als de groep deelnemers aan de 2015 meting niet te sterk afwijkt van de totale groep die in 2012 mee deed. Bijvoorbeeld: stel dat uit de steekproef van 2012 alleen de gezonde en gelukkige deelnemers weer meedoen, dan levert de het 2015 een veel te positief beeld om. Daarom is een analyse van de non-respons van belang. De non-respons analyse geeft inzicht in een mogelijke vertekening van de onderzoeksgroep. Het laat zien welke groepen deelnemers uit 2012 wel en niet meedoen aan het vervolgonderzoek. Op basis van de uitkomsten van de non-respons analyse beoordelen we de mate van vertekening van de data, ook wel selectiviteit genoemd, en besluiten we welke onderzoeksvragen we wel en niet kunnen beantwoorden. Dit verslag betreft de analyse van de non-respons en zet de (on)mogelijkheden voor het vervolgonderzoek op een rij. Het begint met een korte beschrijving van de aanpak, gevolgd door een weergave van de response in beide waves (dataverzamelmomenten). Vervolgens bespreken we de uitkomsten van de modellen die gebruikt zijn om te toetsen of er sprake is van vertekening en inzicht te krijgen in de patronen die deze vertekening veroorzaken. De eventuele verschillen maken we concreet aan de hand van een vergelijking van percentages op de belangrijkste variabelen uit het onderzoek tussen de respondenten en non-respondenten. Het verslag eindigt met een interpretatie van de vertekening en conclusies over de (on)mogelijkheden die de data bieden voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

2 Aanpak

De vragenlijst is in grote lijnen hetzelfde gebleven om een vergelijking met to (2012) te kunnen maken. Sommige vragen zijn aangepast, ingekort of weggelaten omdat het antwoord niet veranderd kan zijn sinds to (zoals iemands geboortjaar of het bij de geboorte toegewezen geslacht), of om ruimte te maken voor vragen over actuelere kwesties of onderwerpen die in 2012 niet aan bod zijn gekomen. Voor bepaalde onderwerpen (zoals welzijn) is de periode waarop de vragen betrekking hebben aangepast, zodat de verbanden met eerdere antwoorden beter in kaart kunnen worden gebracht. Voor het ontwerp van de vragenlijst heeft overleg plaats gevonden met experts van de genderkliniek van het VUmc (Thomas Steensma; psycholoog en onderzoeker), Movisie (Saskia Keuzenkamp; auteur WWJB'12), de belangengroep voor transgenders (Elleke Alink, directeur TNN), de opdrachtgever (Ben Baks en Els Veenis), de sectie OMM (Jantine van Lisdonk, Merove Gijsberts, Jaco Dagevos) en medewerkers van methodologie (Joost Kappelhof en Henk Fernee). Joost Kappelhof, Ineke Stoop, Jurjen Iedema, Merove Gijsberts en Jaco Dagevos zijn op verschillende momenten ook betrokken geweest bij de werving en aanschrijfwijze van deelnemers, het bepalen van de respons en de selectiviteit daarvan en het verbinden van conclusies daaraan.

3 Resultaten

3.1 Respons

Op To (2012) is in eerste instantie geprobeerd te werven via Respondent Driven Sampling (RDS). Die methode bleek echter niet voldoende te werken en daarom is tijdens de wervingsperiode besloten om ook transgenders in het bestand van TNS NIPO te benaderen en een openbare link op verschillende websites voor de doelgroep te plaatsen. In totaal leverde dit 459 geslaagde en bruikbare interviews op. Door het werven van deelnemers via belangenorganisaties en de gemeenschap is het beeld dat uit de eerste steekproef naar voren komt waarschijnlijk al vertekend (Kuyper et al. 2015).

De deelnemers aan het onderzoek in 2012 is aan het einde van de vragenlijst gevraagd of zij bereid waren om mee te doen aan eventueel vervolgonderzoek en zo ja, of zij hiervoor hun emailadres wilden opgeven. 77% (n = 359) wilde dit en vulde een e-mailadres in (zie tabel 1). De emailadressen zijn op een beveiligde en afgesloten server los van de antwoorden van de deelnemers opgeslagen. In de periode 8 mei tot en met 1 juni 2015 zijn deze personen benaderd voor het vervolgonderzoek, met een uiteindelijk responspercentage van 59% (n=213). De meest voorkomende reden voor non-respons was het uitblijven van een reactie van de uitgenodigde deelnemer (n = 85), gevolgd door een onbezorgbare email (n = 33).

Tabel 1. Aantallen en response percentages in 2012 (T0) en 2015 (T1), in aantallen en procenten

	aantal deelnemers	%
2012 (T0) ingevulde vragenlijsten	481	100
valide (bruikbare) vragenlijsten	459	95
bereid in toekomst weer mee te doen	359	78
2015 (T1) ingevulde vragenlijsten ^a	213	59/46
geen reactie	84	24
weigering	3	1
onvolledige deelname	17	5
bounced mail	33	9
in proberen te vullen na deadline	7	2

a Het eerste percentage is het responsepercentage t.o.v. het aantal uitgenodigde deelnemers voor 2015 (degenen die bereid waren weer mee te doen), het tweede percentage is het responsepercentage t.o.v. het aantal valide deelnemers dat meedeed in 2012.

Bron: SCP (TON '12 en '15)

3.2 Vertekening non-response

We bekijken de selectiviteit van de respons op drie manieren: met een model dat kijkt of bepaalde kenmerken van de deelnemers hun deelname aan het vervolgonderzoek kunnen voorspellen, met een model dat de vertekening binnen bepaalde groepen transgenders in kaart brengt en met een aantal percentages dat inhoudelijk illustreert hoe groot of klein de vertekening is. Voor alle analyses worden de data van 2012 gebruikt, omdat we op die manier de kenmerken van degenen die wel en niet meedoen in 2015 kunnen vergelijken. De data van 2015 blijft voor de analyses van de non-response buiten beeld, omdat we immers geen data hebben voor de non-respondenten.

Voorspellen non-respons

Allereerst kijken we of bepaalde factoren, zoals sociaaldemografische kenmerken of kenmerken van iemands gender identiteit of het welzijn, kunnen voorspellen of zij wel of niet meedoen aan het vervolgonderzoek. Hiervoor delen we de deelnemers in drie categorieën in: gaf in 2012 geen emailadres en toestemming voor vervolgonderzoek, gaf in 2012 wel emailadres en toestemming maar deed niet mee in 2015 en gaf toestemming en email en deed wel mee in 2015. Als bepaalde factoren samenhangen met het behoren tot een van deze groepen, dan is er sprake van vertekening van de response. De data zijn geanalyseerd in een ordinaal logistisch regressie model. We onderzoeken zowel de vertekening op drie inhoudelijk gebieden afzonderlijk (de 'thematische modellen') als in een model waarin alle belangrijke variabelen zijn opgenomen (het 'complete model'). De drie afzonderlijke gebieden zijn de thema's die vanuit beleid en onderzoek de aandacht hebben: sociaaldemografische kenmerken, beleving en vormgeving gender identiteit en welzijn. Deze thematische modellen zijn wel gecorrigeerd voor opleiding, leeftijd en het bij de geboorte toegewezen geslacht. We toetsen ook de factoren als we ze allemaal in één model stoppen om de totale versteking in kaart te krijgen. Er zijn analyses uitgevoerd om te toetsen op multicollineariteit en die lieten geen problemen zien.

Tabel 2 laat zien dat het hebben van een relatie met een man en aanhangen van een religie de kans verkleinen om mee te doen aan het vervolgonderzoek als we alle factoren tegelijk in het model opnemen (complete model). Uit de thematische modellen komen nog vier andere effecten naar boven. De kans om mee te (willen) doen aan de vervolgstudie is groter voor transvrouwen en

personen die hulp gezocht hebben, kleiner voor mensen die bijna nooit leven volgens de genderidentiteit en positief gerelateerd aan het aantal transgenders in het eigen netwerk.

Kortom, willekeurig is de selectie van respondenten in het vervolgonderzoek niet, er zit een vertekening in. Overigens is de kracht van de voorspellers niet groot: alle factoren samen verklaren elf procent van de variantie in het wel of niet meedoen aan het vervolgonderzoek. Het wel of niet deelnemen aan vervolgonderzoek hangt dus meer samen met andere factoren die dat beïnvloeden, dan met de kenmerken van leefsituatie van de deelnemers zelf, waardoor de vertekening door de non-response op het eerste gezicht niet onoverkomelijk lijkt.

Tabel 2. Relatie tussen sociaaldemografische, gender identiteit en welzijns indicatoren en het

variabele	thematisch modellen	compleet model	
Kontrol	opleiding		
	leeftijd		
	geboortegeslacht		
M1: Sociaal-demografisch	inkomen		
	relatie (ref=geen)		
	ja, met een man		-
	ja, met een vrouw		
	ja, met een transgender		
	werk		
	kinderen		
M2: Genderidentiteit	religieus	-	-
	woont in stad		
	transcategorie		
	transvrouw	+	
	transman		
	transgender m		
	transgender v		
	travestiet m		
	travestiet v		
	transitiefase		
M3: Welzijn	contact belangenorganisatie		
	leven volgens genderidentiteit		
	bijna nooit	-	
	af en toe		
	bijna altijd		
M3: Welzijn	altijd		
	transvrienden	+	
	ooit negatieve ervaring gehad		
	tevredenheid leven		
	tevredenheid lichaam		
	fysieke gezondheid		
M3: Welzijn	heeft hulp gezocht	+	
	eenzaamheid		
	mentale gezondheid		
	gedachte zelfdoding		
tests van het complete model			
LR Test	65.49 (41)	$p = 0,001$	
Pseudo R ²	0.11		

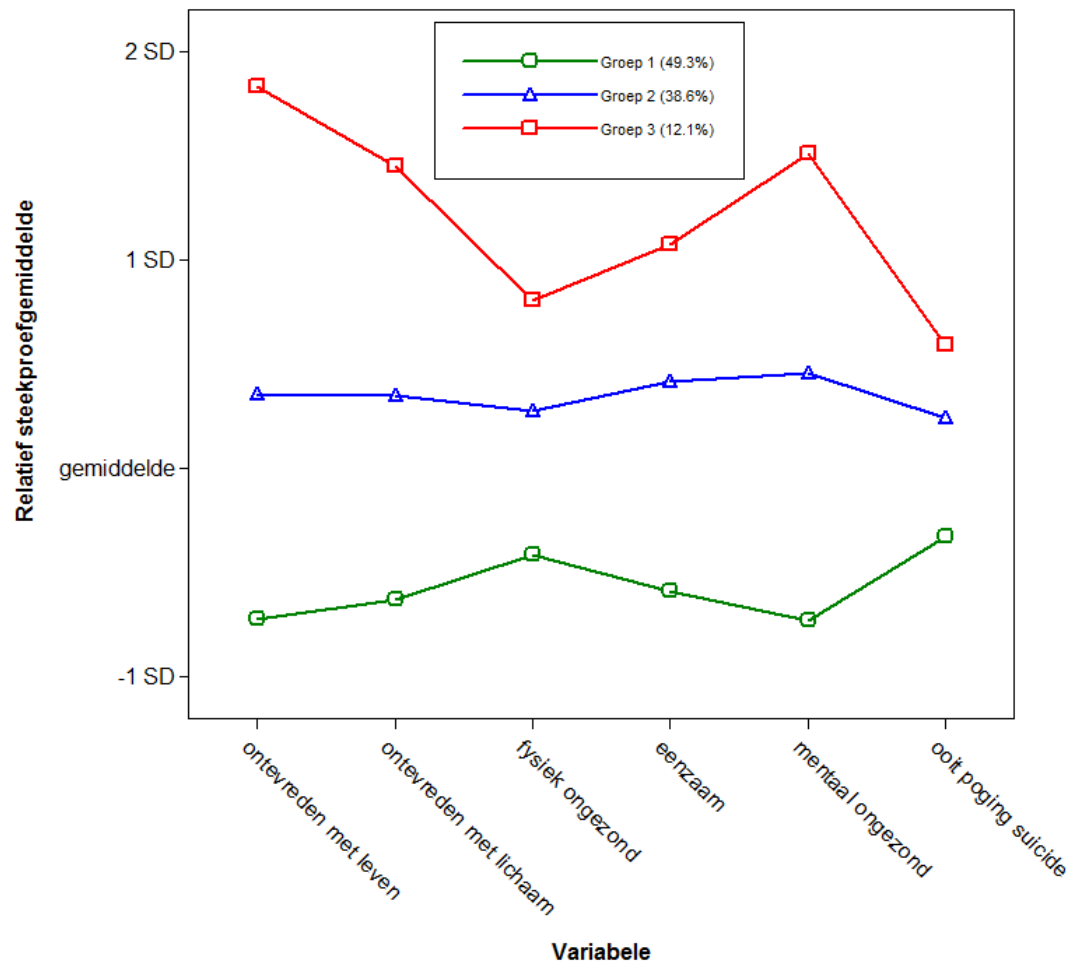
Bron: SCP (TON '12 en '15)

Latente klassen

De eerste analyse laat niet direct een onoverkomelijke vertekening zien, maar de analyses laten niet zien of er bepaalde patronen of groepen aan de vertekening in het vervolgonderzoek ten grondslag liggen. Dit is wel van belang bij het bepalen van de selectiviteit van de respons, want hiermee kun je onderzoeken of er bepaalde groepen transgenders zijn die wel of niet mee willen doen. Latente klassen analyse biedt hiervoor een uitkomst. Met deze techniek kunnen we uitzoeken of er patronen zitten in hoe deelnemers op verschillende thema's antwoorden. Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat tevredenheid met het leven samenhangt met psychische gezondheid en eenzaamheid. Omdat een belangrijk thema in het rapport en in het leven van transgenders hun welzijn is, nemen we welzijn als uitkomstmaat en kijken we of er op basis van verschillende indicatoren voor welzijn (tevredenheid, psychische problemen, eenzaamheid, suïcidaliteit) bepaalde groepen respondenten te onderscheiden zijn en of er een verschil is in deelname aan het vervolgonderzoek tussen deze groepen.

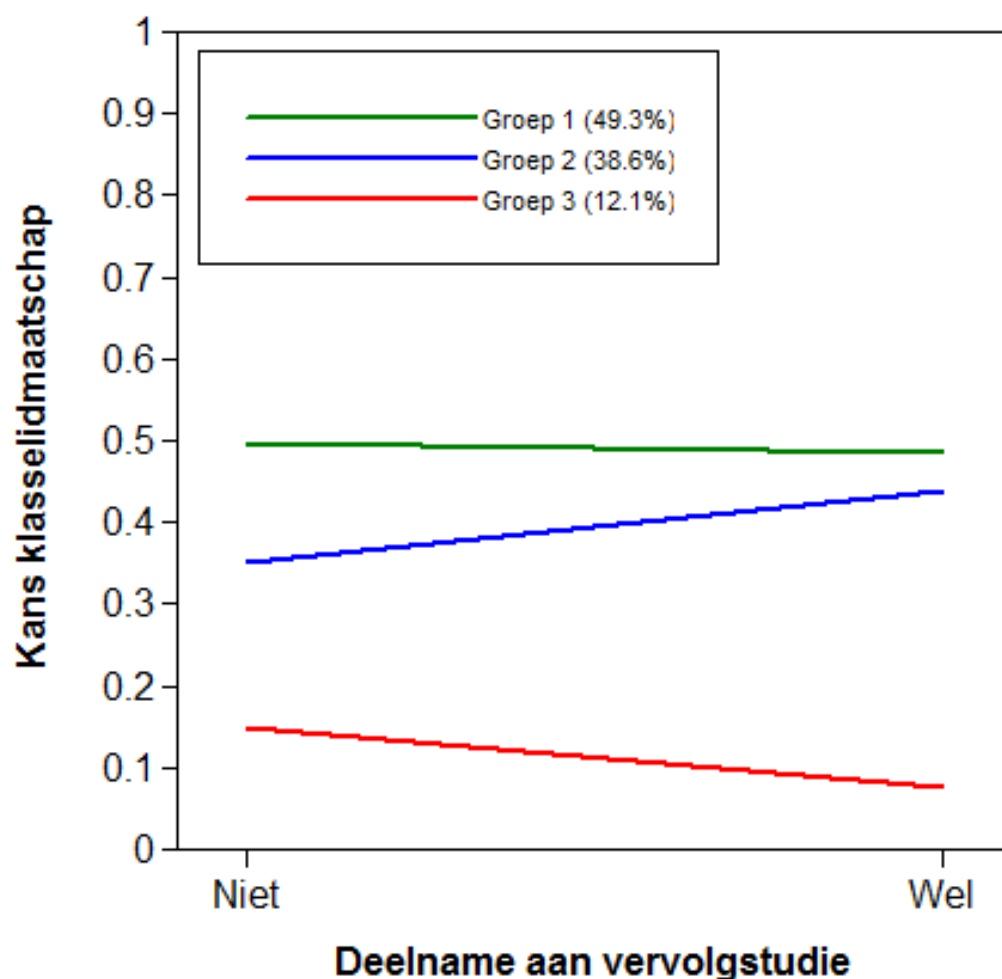
Op basis van de latente klassen analyse laten de 2012 data duidelijk drie groepen transgenders zien, zoals weergegeven in figuur 1. De gemiddelden van de zes welzijnsmaten zijn per groep verbonden met een lijn. De drie groepen die zich aftekenen zouden kunnen typeren als 'relatief gezonde transen', 'relatief gemiddeld gezonde transen' en 'relatief (mentaal) ongezonde transen'. Figuur 2 laat zien dat in welke groep iemand op basis van de 2012 data valt, gerelateerd is aan de deelname in het vervolgonderzoek in 2015. De groep relatief ongezonde transen is minder vertegenwoordigd is in de follow-up studie terwijl de gemiddelde transen juist relatief vaak meedoen. Zo doet bijvoorbeeld bijna de helft van de deelnemers die in de relatief ongezonde groep valt, niet mee aan het vervolgonderzoek.

Figuur 1. Groepen transgenders op basis van latente klassenanalyse van welzijnsmaten

Bron: SCP (TON '12 en '15)

Figuur 2. Klasselidmaatschap naar deelname aan 2012 en 2015 wave

Bron: SCP (TON '12 en '15)

Verschillen in percentages

De voorgaande statistische toetsen laten zien welke verschillen er zijn. Deze verschillen plaatsen we nu in een inhoudelijke context. Dit doen we wederom aan de hand van de data uit 2012. Tabel 3 laat alle percentages zien op de kenmerken van de deelnemers en de uitkomstmaten, opgesplitst naar twee groepen: de respondenten die wel en niet in de vervolgstudie hebben meegedaan. Tabel 4 laat voor de volledigheid nog de responspercentages zien voor respondenten binnen elke antwoordcategorie en het verschil met het totale responspercentage van het hele sample (46%).

Opleidingsniveau, leeftijd en het aantal transgenders dat de respondent persoonlijk kent zijn hoger onder de deelnemers die meedoen aan het vervolgonderzoek, hetgeen wordt ondersteund door de verschiltoetsen die kijken of de verschillen ook daadwerkelijk significant zijn¹. Transvrouwen en – mannen hebben vaker meegedaan aan het vervolgonderzoek dan gender ambigue personen². Dat zien we ook terug in de cijfers over transitiefase en het leven naar de genderidentiteit: 31 procent van

¹ Leeftijd: $t(457) = -1.874$, $p(T < t) = .031$.
Opleidingsniveau: $t(425) = -1.897$, $p(T < t) = .029$,
Transvrienden: $t(457) = -3.157$, $p(T < t) = .001$

² Transcategorie (transseksueel/genderambigu): $t(457) = -2.400$, $p(T < t) = .008$

de respondenten uit de vervolgstudie onderging een geslachtsaanpassende operatie (fase 5), tegenover 23 procent in de non-respons groep. Ook leeft van deze eerste groep 78 procent (bijna) altijd in de gewenste gender identiteit ten opzichte van 65 procent van de respondenten die enkel aan de 2012 meting meededen. Ten aanzien van welzijn laten de groepen wederom eenzelfde patroon zien. Het panel is psychisch en in het algemeen gezonder³, en lijkt minder eenzaam (39 t.o.v. 30 procent) al is dat laatste verschil niet significant in de t-toets⁴.

³ MHI: $t(457)=2.583$, $p(T>t)=.005$
SRH: $t(457)=-1.817$, $p(T<t)=.035$

⁴ Eenzaamheid (gestandaardiseerde schaal): $t(457)=1.408$, $p(T>t)=.080$

Tabel 3. Verschil tussen respondenten die wel en niet aan de vervolgstudie hebben meegedaan (in procenten)

	niet in vervolg- studie (n = 246)	wel in vervolg- studie (n = 213)		niet in vervolg- studie (n = 246)	wel in vervolg- studie (n = 213)
opleidingsniveau			transitiefase		
laag	22	15	geen stappen gezet	9	3
midden	30	30	fase 1	7	6
hoog	41	48	fase 2	21	15
geboortegeslacht			fase 3	9	8
man	63	65	fase 4	32	38
vrouw	37	35	fase 5	23	31
leeftijd			transcategorie		
16-24 jaar	17	11	transvrouw	44	50
25-34 jaar	17	17	transman	29	32
35-44 jaar	24	25	transgender M	17	13
45-54 jaar	26	24	transgender V	6	2
55-64 jaar	12	18	travestiet M	2	2
≥ 64 jaar	4	4	travestiet V	2	0
netto-inkomen			ooit negatieve ervaringen	54	64
minder dan 1.000 euro	26	27	cijfer leven	6,2 ^a	6,6 ^a
1.000 – 1.500 euro	15	18	1	2	2
1.500 – 2.000 euro	10	15	2	2	0
2.000 – 2.500 euro	12	11	3	6	2
2.500 – 3.000 euro	8	6	4	8	5
3.000 – 3.500 euro	6	5	5	11	15
3.500 – 4.000 euro	3	4	6	17	21
4.000 – 4.500 euro	3	3	7	27	20
meer dan 4.500 euro	4	4	8	18	21
relatie			9	7	12
ja, met een man	9	7	10	1	2
ja, met een vrouw	39	35	cijfer lichaam	5,8 ^a	6,1 ^a
ja, met een transgender	4	6	1	5	3
nee	47	52	2	2	2
netwerk andere transgenders			3	8	8
geen	11	7	4	12	9
1	6	6	5	15	12
2	9	5	6	12	13
3	5	4	7	22	25
4	2	3	8	18	18
5	7	6	9	4	6
6-9	9	5	10	2	3
10-19	14	16	gezondheid		
20-49	22	26	uitstekend	13	16
≥ 50	15	23	zeer goed	24	30
heeft werk	63	65	goed	44	38
heeft kinderen	37	36	matig	16	12
religieus	44	30	slecht	4	4
stedelijkheid woonomgeving			Hulp gezocht	54	64
zeer sterk stedelijk	24	27	eenzaamheid		
sterk stedelijk	22	29	niet eenzaam	30	39
matig stedelijk	14	14	matige eenzaamheid	43	38
weinig stedelijk	11	13	sterke eenzaamheid	16	13
niet-stedelijk	5	7	zeer sterke eenzaamheid	11	10
contact belangenorganisatie	54	67	psychische gezondheid		
leven naar genderidentiteit			gezond	46	53
bijna nooit	12	6	licht ongezond	15	16
af en toe	23	16	matig ongezond	20	22
bijna altijd	18	16	ernstig ongezond	20	8
altijd	47	62	ooit poging suicide gedaan	71	71

a geen percentage, maar gemiddelde

Bron: SCP (TON '12 en '15)

Tabel 4. Respons op vervolgonderzoek op basis van kenmerken 2012 (in procenten)^a

	responspercentage van groep	verschil met totale respons		responspercentage van groep	verschil met totale respons
opleidingsniveau			transcategorie		
laag	38	-9	transvrouw	50	4
midden	46	-1	transman	49	2
hoog	50	4	transgen m	41	-6
geboortegeslacht			transgen v	25	-21
jongen	47	1	travestiet m	40	-6
meisje	45	-2	travestiet v	20	-26
leeftijd			transitiefase		
16-24 jaar	36	-10	geen stappen gezet	21	-26
25-34 jaar	46	-1	fase 1	43	-4
35-44 jaar	47	0	fase 2	37	-9
45-54 jaar	45	-1	fase 3	46	0
55-64 jaar	57	11	fase 4	51	4
>=64 jaar	50	4	fase 5	54	8
netto-inkomen			leven naar gender identiteit		
minder dan 1.000 euro	47	1	bijna nooit	29	-18
1.000 - 1.500 euro	51	4	af en toe	38	-9
1.500 - 2.000 euro	56	10	bijna altijd	44	-3
2.000 - 2.500 euro	45	-1	altijd	53	7
2.500 - 3.000 euro	39	-7	gezondheid		
3.000 - 3.500 euro	42	-4	uitstekend	53	7
3.500 - 4.000 euro	53	7	zeer goed	52	6
4.000 - 4.500 euro	50	4	goed	43	-4
meer dan 4.500 euro	42	-4	matig	40	-6
relatie			slecht	47	1
ja, met een man	39	-8	eenzaamheid		
ja, met een vrouw	44	-3	niet eenzaam	53	6
ja, met een transgender	55	8	matige eenzaamheid	44	-3
nee	49	3	sterke eenzaamheid	41	-5
netwerk andere transgenders			zeer sterke eenzaamheid	45	-2
geen	36	-10	psychische gezondheid		
1	46	0	gezond	50	4
2	34	-12	licht ongezond	48	2
3	38	-8	matig ongezond	49	3
4	50	4	ernstig ongezond	27	-19
5	41	-5			
6-9	34	-12			
10-19	49	2			
20-49	50	4			
>=50	57	11			

a Leesvoorbeeld: 50% van de hogeropgeleiden die in 2012 aan het onderzoek meedeed, doet ook in 2015 mee. Dat is 4 procentpunten hoger dan de totale respons (46%). Hogeropgeleiden zijn dus oververtegenwoordigd in de vervolgmeting.

Bron: SCP (TON '12 en '15)

4 Conclusie

De resultaten van de non-respons analyse laten een duidelijke vertekening in de data zien. Niet-religieuzen, transvrouwen, personen met een groter netwerk in de transgender community, personen die hulp hebben gezocht en mensen die vaker volgens hun gender identiteit leven zijn oververtegenwoordigd in het vervolgonderzoek. Ook als we drie groepen deelnemers op basis van hun scores op de welzijnsmaten indelen (relatief gezonde -, relatief gemiddelde - en relatief ongezonde), zien we een vertekening: de groep met een relatief slecht welzijn is jonger, minder ver in het transitie proces en is ondervertegenwoordigd in ons vervolgonderzoek.

Er is dus sprake van selectiviteit en vertekening in de meting van 2015. Er zijn drie patronen waar te nemen. De vertekening hangt allereerst samen met de betrokkenheid bij de transgemeenschap. Het verschil in grootte van netwerk en de hoeveelheid respondenten die contact heeft gezocht met een belangenorganisatie laten dit zien. Mogelijk leidt de betrokkenheid tot een sterk ervaren noodzaak een stem te laten horen in een survey. Dit is een klassieke non-respons bias. Het is ook een problematische bias in het huidige onderzoek, want deelnemers die bij de gemeenschap betrokken zijn, verschillen waarschijnlijk op tal van aspecten van degenen die hier geen deel van uit maken. Ten tweede zien we een vertekening op het gebied van welzijn. Dit is een problematische vertekening omdat de analyse van de data in 2015 waarschijnlijk een te positief beeld gaan opleveren. Ten slotte is de gender identiteit op een aantal fronten een belangrijke voorspeller. Personen in een verder transitiestadium en zij die meer leven in hun gewenste genderidentiteit zijn oververtegenwoordigd in het vervolgonderzoek. Hoe verder men fysiek en mentaal van het geboortegeslacht af staat, hoe groter de motivatie om mee te doen in de panel studie. Ook dit levert bij de analyse van de gegevens uit 2015 een vertekend beeld op.

Implicaties

Het is duidelijk dat de bovengenoemde verschillen tussen de deelnemers die wel en niet meedoen aan het vervolgonderzoek, problematisch zijn. De verschillen zijn te groot om op basis van de uitkomsten uitspraken te kunnen doen over de verandering in welzijn van transgenders in de afgelopen drie jaar. Datzelfde geldt voor de vragen over de verschillende aspecten van de gender identiteit. Het zijn juist de groepen die problemen hebben en ook die in een lage transitiefase zitten en/of minder naar de gewenste gender identiteit leven waarvan we zouden willen weten hoe het nu met hen gaat. Daarnaast maakt de vertekening op basis van sociaal demografische factoren het nog extra moeilijk te generaliseren naar 'transgenders in Nederland'. De steekproef van 2012 was al vertekend door het openstellen van de link via transgender kanalen. Uit eerder SCP onderzoek naar de vertekening die het werven van seksuele minderheden (lesbische, homoseksuele en biseksuele) via de LHB gemeenschap geeft, bleek dat de groep die via de gemeenschap geworven is, opener is, meer discriminatie ervaart en meer psychische problemen rapporteert (Kuyper et al. 2015). Een verkenning van de vertekening van het includeren van transgenders die via de transgemeenschap zijn geworven, levert een vergelijkbaar beeld op: transen die via de gemeenschap zijn geworven, zijn opener over hun trans zijn, hebben een groter sociaal transnetwerk en rapporteren meer psychische problemen en suïcidaliteit (Kuyper, Keijzer & Keuzenkamp, in voorbereiding). Daar komt dus nu de vertekening door de non-respons bovenop. Daarmee is duidelijk dat het beantwoorden van onderzoeksvraag 1 ('In hoeverre is de leefsituatie van deze groep transgenders anno 2015 veranderd qua sociaaleconomische positie, identiteit, beeldvorming, sociale positie en gezondheid?') niet mogelijk is. Ook het presenteren van prevalentiecijfers over hoe het met transgenders anno 2015 gaat op basis van deze data, behoort hierdoor niet tot de mogelijkheden. Het risico dat er onterecht een te positief of te negatief beeld wordt geschetst dat in werkelijkheid wordt veroorzaakt door de grote en

selectieve uitval in de vervolgstudie is te groot - zeker gezien de ervaring dat ook als er flinke slagen om de arm worden aangebracht, media en maatschappelijke organisaties sterke conclusies aan de SCP-rapporten verbinden.

Het beantwoorden van de tweede onderzoeksvraag met de in 2015 verzamelde data ligt ook niet makkelijk. We kunnen met de beschikbare data wel modellen opstellen met risico- en beschermingsfactoren voor bepaalde uitkomstmaten bij transgenders. Zo kunnen we inhoudelijk vragen beantwoorden als welke risicofactoren en beschermingsfactoren er samengaan met (veranderingen in) het welzijn van transgenders anno 2015. Hierbij moeten echter ook twee slagen om de arm worden gehouden: we weten niet of die factoren ook een rol spelen bij degenen die niet meedoen aan het vervolgonderzoek en we weten niet, doordat er in 2012 ook al een vertekening heeft plaatsgevonden, in hoeverre de verbanden anders liggen bij degenen die via de transgemeenschap zijn geworven en degenen die uit een 'random' sample komen. Er zijn echter aanwijzingen dat de vertekening door sampling methode en (non)response bij het onderzoeken van bepaalde samenhangen minder verstreckende gevolgen heeft dan bij het presenteren van prevalenties. Dat is althans het beeld dat er uit ons onderzoek onder LHB's naar deze kwestie naar voren kwam (Kuyper et al. 2015) en ook het beeld dat uit opdoemt in onze verkenning van de vertekening van het includeren van transgenders die via de transgemeenschap zijn geworven (Kuyper et al., in voorbereiding). Uit deze laatste studie komt bijvoorbeeld naar voren dat de prevalentieschattingen van het meemaken van negatieve reacties, openheid, mentale problemen en de omvang van iemands netwerk afhangen van de steekproef en de wervingsmethode die je gebruikt, maar dat de relaties tussen deze kenmerken in de verschillende groepen gelijk liggen. Wel blijft een probleem dat onbekend is in hoeverre de factoren die dan in kaart worden gebracht, wel geldig zijn voor alle transgenders en niet slechts degenen die meededen aan het vervolgonderzoek. Daarom zouden we voor het beantwoorden van deze vraag ook twee focusgroepen afnemen, met name met transgenders die geen of minder deel uitmaken van de transgemeenschap, om zo de kwantitatieve resultaten te valideren.

Gedegen wetenschappelijk, beleidsrelevante kennis over de leefsituatie van transgenders in Nederland is bijzonder schaars. In dat licht is het bijzonder jammer dat de huidige data geen input kunnen leveren voor het beantwoorden van de vraag in hoeverre bepaalde problemen onder transgenders vóórkomen en of de situatie tussen 2012 en 2015 is verbeterd. Maar juist door de grote problematiek waar de groep mee te maken lijkt te krijgen en de aanmerkelijke vertekening van de (beide) steekproeven gecombineerd met de grote belangstelling die er vanuit de media en maatschappelijke organisaties voor onze onderzoeken bestaat en waarin bij uitingen door derden de slagen om de arm die in het onderzoeksrapport worden aangebracht makkelijk terzijde worden geschoven, vinden we het niet verantwoord om de verzamelde data te benutten voor het beschrijven van huidige leefsituatie van transgenders en de veranderingen hierin sinds 2015. Mede door de benarde positie van transgenders die er uit het eerdere SCP-onderzoek en internationale cijfers naar voren komt, zouden wij wel aanraden om met de data die nu verzameld zijn, aangevuld met de focusgroepen, de tweede onderzoeksvraag te beantwoorden en de risico- en beschermingsfactoren voor problemen in kaart te brengen. Dit type onderzoek geeft geen informatie over het vóórkomen van problemen bij de groep, maar mogelijk wel over het voorkómen ervan. Het in kaart brengen van risico- en beschermingsfactoren kan zicht bieden op welke factoren (veranderingen in) de positie van transgenders in Nederland kunnen verklaren.

Literatuur

Kuyper, L., Keijzer, M., & Keuzenkamp, S. (2015). *Who you recruit is what you find. Differences between a community and a general sample of transgender participants*. Artikel in voorbereiding.

Kuyper, L., Fernee, H., & Keuzenkamp, K. (2015). A comparative analysis of a community and general sample of lesbian, gay, and bisexual individuals. [Online first in *Archives of Sexual Behavior*.]

Keuzenkamp, S. (2012). *Worden wie je bent. Het leven van transgenders in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.